

В. Клос

Київський Свято - Михайлівський Золотоверхий чоловічий монастир УПЦ КП

КИЇВСЬКИЙ СВЯТО-МИХАЙЛІВСЬКИЙ ЗОЛОТОВЕРХИЙ ЧОЛОВІЧИЙ МОНАСТИР

УПЦ КП Заснування Михайлів. обителі архімандрит Києво-Печер. лаври Інокентій Гізель приписував митрополиту Михаїлу і датував 989, але у літописах цю подію зафіксовано під 1108, коли київ. князь Святополк Ізяславич заклав муров. церкву на честь св. архістратиґа Михаїла, яку 1113 освячено як Золотоверху, – однобанний тринавний шестистопний храм із чітко виділеним нартексом. Фасади мали трилопатеве завершення. З Пд. до нартекса прилягала хрещальня у вигляді невеликого однокупольного храму. В оздобленні брали участь місцеві майстри, зокрема чернець Києво-Печер. лаври Аліпій. Після монголо-татар. навали 1240 монастир уцілів, його існування підтверджують грамоти 1398, 1496 та 1499. На поч. 17 ст. обитель стала резиденцією митрополитів Київських. За Іова Борецького (ігумен 1618–31) відремонтовано Свято-Михайлів. Золотоверхий собор, закладено трапезну і дзвіницю. 3 липня 1654 монастир відвідав Антіохійський патріарх Макарій під час своєї подорожі до Москви в супроводі сина – архідиякона Павла Алеппського. За ігумена Феодосія Ленчича коштом ген. судді М. Вуяхевича між 1688 і 1690 до пн. стіни Свято-Михайлів. Золотоверхого собору добудовано муров. приділ на честь св. Варвари. Водночас реставровано весь храм. 1669–77 ігумен монастиря практично виконував функції митрополита Київського, а обитель набула значення осередку духов. влади. У 18 ст. велику підтримку обителі надавало козацтво, гетьмани І. Мазепа, П. Скоропадський, рос. імператор Петро I та імператриця Катерина I. Монастир став одним із найбагатших у Києві. На його тер. розгорнулося масштабне будівництво, у ході якого сформувався архіт. ансамбль у стилі укр. бароко. 1712–15 перебудовано приділ св. Варвари, 1713–15 споруджено кам'яну трапезну церкву св. апостола і євангеліста Іоанна Богослова. 1716 за ігумена Варлаама Ліницького на місці дерев'яної розпочато будівництво триярус. цегляної дзвіниці Свято-Михайлів. Золотоверхого собору (завершено 1720) – однієї з найбільших на той час на укр. землях. У 1730-х рр. до собору добудовано приділ св.

Катерини (на пожертву Петра I та Катерини I). У 1746–75 зведено цегляний мур, у 1760-х рр. – екон. браму. Завдяки клопотанню митрополита Рафаїла Заборовського від 1734 монастир мав статус архімандрії і підлягав безпосередньо Св. Синоду. Від 1799 настоятель обителі був водночас вікарієм митрополита Київського і Галицького з саном єпископа Чигиринського. У 19 ст. зведено екон. корпус, келарню, будинок лікаря, квасоварню, келії, готел. корпуси тощо. Від 1886 до поч. 1920-х рр. в обителі діяла двокласна школа церк. співу (свого часу в ній навч. [І. Козловський](#)). В одному з готелів для прочан зупинялися *М. Максимович*, [Марко Вовчок](#) (їй встановлено мемор. дошку). Обитель мала книгозбірню, яка нараховувала бл. 300 стародруків і 746 рукописів (нині вони зберігаються у фондах НБУВ).

На поч. 20 ст. у монастирі діяли готель, б-ка, гуртожиток, монастир. лікарня, а також школи церк.-присвіт., церк. співу, грамоти, псаломницька. Від 1922 житл. споруди монастиря використовували як студент. гуртожитки, трапезну – як студент. їдальню. 1934 рад. уряд вирішив спорудити на місці церкви Трьох Святителів 18 ст. і К. С.-М. З. м. Уряд. центр. 1934–36 розібрано дзвіницю, більшу частину муру з екон. брамою, архієрей. будинок, споруди госп. двору. Під керівництвом проф. В. Фролова фахівці мозаїч. майстерні лєнінгр. відділ. АМ демонтували мозаїки і фрески Свято-Михайлів. Золотоверхого собору, переплавлено раку, в якій покоїлися мощі св. Варвари (виготовлена 1847 на кошти графині Г. Орлової-Чесменської), знищено іконостас та ін. святині. 14 серпня 1937 Свято-Михайлів. Золотоверхий собор підірвано. З комплексу Уряд. центру звели лише будинок ЦК КП(б)У на місці Трьохсвятител. церкви (1936–38; нині МЗС України). На тер. монастиря влаштовано спортмайданчики. У листопаді 1941 групою монахів в одному з домів на колиш. подвір'ї обителі відновлено К. С.-М. З. м., який існував до 1949. Кількість насельників – 18 осіб. Від 1943 тут перебував митрополит [Іоанн](#) (Соколов), від 1947 діяла Київ. духовна семінарія.

На поч. 1990-х рр. розпочалося відновлення обителі. 1992–99 проведено широкомасштабні археол. дослідження на тер. монастиря, виконані архіт.-археол. експедицією Інституту археології НАН України (кер. – В. Харламов, від 1996 – [Г. Івакін](#)), повністю розкрито план собору; виявлені автентичні рештки храму 12 ст. законсервовано під потуж. бетон. плитою, окремі ділянки кладки 12 ст. музеєфікували. 1997–99 здійснено буд. роботи з відновлення Свято-Михайлів. Золотоверхого собору у формах укр. бароко 18 ст. В інтер'єрі за допомогою відповід. стилістики монум. розписів виділено давньорус. ядро. 1999 комплекс К. С.-М. З. м. включено до Держ. реєстру нац.-культ. надбання. Нині споруди гол. монастир. подвір'я належать УПЦ КП, у дзвіниці та келіях Варварин. відділ. відкрито музей, присвячений історії обителі, також тут розташовано навч. корпус Київ. православ. богослов. академії. 2001 з Держ. Ермітажу в С.-Петербурзі до музею монастиря передано частину фресок собору. Частину приміщень келій передано УАПЦ. Споруди Гостинного двору використовують різні установи, зокрема 1944 один з готелів колиш. на той час монастиря було передано АН УРСР, нині в ньому розміщується кілька інститутів НАН України. Тер. К. С.-М. З. м. входить до істор.-культур. заповідника «*Стародавній Київ*». Крім

Свято-Михайлів. Золотоверхого собору (освячено 2000) з приділами на честь св. великомучениць Варвари (пн.) і Катерини (пд.), в обителі діють трапезна церква на честь св. апостола і євангеліста Іоанна Богослова та храм на честь трьох святителів: Василія Великого, Григорія Богослова та Іоанна Золотоустого, що розміщується на другому ярусі дзвіниці. Настоятелями обителі у різний час також були: Варлаам Ясинський (1673–85), Захарія Корнилович (1697–1700), Іоанікій Сенютович (1713–15), Феофан Шиянов (1800–07), Інокентій Борисов (1836–41), Антоній Амфітеатров (1858–59), [Ієронім](#) (Екземплярський, 1885–90). Намісник від 2009 – єпископ Вишгородський Агапіт (Гуменюк). Кількість насельників – бл. 20 осіб. Найбільшою святинею монастиря здавна були мощі св. великомучениці Варвари, які нині знаходяться у [Володимирському соборі у Києві](#), а в К. С.-М. З. м. зберігається їхня частка.

Рекомендована література

1. Лебединцев П. Г. Киево-Михайловский Золотоверхий монастырь в его прошедшем и настоящем состоянии. К., 1885;
2. Киево-Златоверхо-Михайловский первоклассный монастырь: Исторический очерк от основания его до настоящего времени. К., 1889;
3. Дегтярьов М. Г., Реутов А. В. Михайлівський Золотоверхий монастир. К., 1997;
4. Голованский Е. Киево-Златоверхо-Михайловский первоклассный монастырь и его скит Феофания. К., 1998;
5. Івакін Г. Ю. Археологічне вивчення Михайлівського Золотоверхого монастиря в 1996–1998 роках // ПУ. 1999. № 1;
6. Клос В., священник. Історія Свято-Михайлівського Золотоверхого монастиря. К., 2007;
7. Культурна спадщина Києва: дослідження та охорона історичного середовища. Михайлівський Золотоверхий монастир. Ювілейний випуск, присвячений 900-річчю. К., 2008;
8. Науковий збірник, присвячений 900-літтю Свято-Михайлівського Золотоверхого монастиря. К., 2008;
9. Документальна спадщина Свято-Михайлівського Золотоверхого монастиря у Києві XVI–XVIII ст. з фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: Зб. док. К., 2011.

Бібліографічний опис:

Київський Свято - Михайлівський Золотоверхий чоловічий монастир УПЦ КП / В. Клос // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних

досліджень НАН України, 2013. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-6224>

2001-2024 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).